Libya – ein angrande syndar?

Libyas kursendring rehabiliterte landets internasjonale status frå paria til partner. Korleis ser Libya på avviklinga av atomvåpenprogrammet og responsen til det internasjonale samfunnet i dag?

Av Målfrid Braut-Hegghammer, Phd-student ved London School of Economics and International Relations, og stipendiat ved Institutt for Forsvarsstudier.

DEN LIBYSKE REVOLUSJONEN i 1969 etablerte eit revolusjonært regime styrt av ein unik ideologi utvikla av leiaren Mu'ammar al-Qadhafi. Det kom tidleg indikasjonar på at det nye styret ynskja å skaffe seg atomvåpen. Libyas ambisiøse, revolusjonære politiske linje medførte eit komplisert forhold til ei rekke land i Midtausten, Afrika og Vesten. Finansiering og støtte til ulike terrororganisasjonar førte til ei eskalerande konflikt med Vesten på 1980- og 1990-talet. På byrjinga av 1990-talet førte mistanken om at libyske agentar stod bak Lockerbie-angrepet i 1988 til at FN innførte økonomiske sanksjonar mot Libya.

Libya annonserte avgjerda om å ødelegge sitt kjemiske våpenarsenal, avvikle sitt forsøk på å utvikle atomvåpen, samt å avstå frå å utvikle biologiske våpen i desember 2003. Dette gjorde slutt på landets pariastatus etter ein mangeårig innsats for å normalisere landets forhold til det internasjonale samfunnet. Libya er i ferd med å etablere gode relasjonar med USA og Storbritannia, og treng ikkje lengre å frykte eksterne forsøk på regimeendring. Denne artikkelen vil fokusere på korleis landet no ser tilbake på atomvåpenprosjektet og avviklinga av dette.

Strategisk heilomvending?

Vi veit foreløpig lite om kvifor regimet i

utgangspunktet ville ha atomvåpen og korleis motivasjonen utvikla seg over tid, men ynskjet om å skaffe seg atomvåpen ser ut til å ha hatt langvarig forankring. Fleire faktorar disponerte det libyske regimet for å ynskje seg atomvåpen som avskrekkingmekanisme. I mine intervju med representantar for libyske styresmakhtar og akademikarar har det blitt sagt at måten ekstern aggresjon og kolonisering har prega landets historie på gjorde at regimet tidleg var på utkikk etter ein avskrekkingstrategi, og at atomvåpen peika seg ut i så måte.¹ Andre faktorar som har blitt nemnt er at atomvåpen kunne gje beskyttelse av store landområde med minimale krav til antal soldatar, noko som var attraktivt gitt Libyas låge befolkningstal og store areal.²

Dei amerikanske åtaka på Tripoli og Benghazi i 1986, samt Libyas isolasjon på 1990-talet som følgje av Lockerbie-saka, kan ha vore faktorar som har forsterka ynskjet om ein *nasjonal* avskrekkingmekanisme. I etterkant av desse angrepa uttalte al-Qadhafi: «If we had possessed a deterrent – missiles that could reach New York – we would have hit it at the same moment. Consequently, we should build this force so that they and others will no longer think about an attack. [...] the world has a nuclear bomb, we should have a nuclear bomb».³ Al-Qadhafis son, Seif al-

Islam al-Qadhafi, har peika på forsvar mot ekstern aggresjon som ein viktig grunn til at Libya tykte det var naudsynt å skaffe seg atomvåpen.⁴

Atomvåpen har også ein viktig symbolsk dimensjon i kraft av at dei er *politisk ladde* våpen, samt at dei blir sett på som å symbolisere modernitet og vitskapeleg utvikling for politisk ambisiøse utviklingsland.⁵ Frå regimets tidlegaste dagar ansåg al-Qadhafi seg for å vere den egyptiske presidenten Gamal Nassers arvtakar. Atomvåpen ville kunne bidra til at Libya oppnådde regional leiarstatus, og kan soleis ha blitt eit prosjekt tett forbunde med regimets identitetsbygging.⁶ Sidan revolusjonen har Libya etterstrevd å spele ei langt større rolle regionalt enn landets storleik og kapabilitetar tilseier. Atomvåpen kunne ha bidratt til å gjere Libya i stand til dette på trass av at andre faktorar begrensa landets moglegheit for å bli ein regional leiarstat.

At det eksisterte ein symbolsk, framfor ein reint tryggingpolitisk, dimensjon i Libyas ynskje om å skaffe seg atomvåpen blir antyda i al-Qadhafis tale til den libyske folkekongressen i 2004:

If we acquire the nuclear bomb who should we use it against? In 1969 and early 1970s we did not reflect on where or against whom we could use the nuclear bomb. Such issues were not considered. All that was important was to build the bomb.⁷

Libya ser med andre ord ut til å ha definert atomvåpen som både eit mål (gjennom auka politisk regional status) og middel (ved å trygge regimets overleving og beskytte mot ekstern intervensjon). Balansen mellom den militære og den symbolske dimensjonen kan ha endra seg i løpet

av 1990-talet, då Libya i aukande grad kjende seg trua av Vesten og ekskludert frå den arabiske verda.

Det gjenstår fleire ubesvarte spørsmål om Libyas forsøk på å tilegne seg atomvåpen, men det er klart at regimet har nytta ulike tilnærmingar og alliansar. I den tidlegaste fasen på 1970-talet skal Libya ha prøvd å kjøpe atomvåpen frå Kina og India. Libya prøvde også etter kvart å skaffe seg ressursar og kunnskap naudsynte for å utvikle atomvåpen sjølv, til dømes ved innkjøp av ein sovjetisk atomreaktorar som blei operasjonell i 1979, og gjennom samarbeid med Pakistan på 1970-talet.⁸

Etter avviklinga av atomvåpenprogrammet viste det seg at omverda hadde undervurdert kor mykje ressursar Libya hadde fått tak i, hovudsakeleg via det såkalla AQ Khan-nettverket på 1990-talet. Dei store summane Libya hadde investert i dette prosjektet gjer det sannsynleg at det blei knytta betydeleg politisk (og personleg) prestisje til dette, av sentrale aktørar i regimet. Av fleire grunnar tykkjast det difor overraskande at Libya 'snudde på femøringen'. Men kan Libyas motivasjon ha vore meir ambivalent enn ein har trudd?

Det kan vere grunn til å tru at det vaks fram ei ambivalent haldning til dette prosjektet på 1990-talet.⁹ Det libyske atomvåpenprogrammet viste seg å bli veldig dyrt og å gå på bekostning av utviklinga av landets sivile infrastruktur. Vidare gjorde manglande framgang at ein hadde nådd eit vendepunkt der ein enten måtte satse for fullt eller avvike forsøket på å skaffe seg atomvåpen. Ulike faktorar ser ut til å ha ført til at ein satsa på atomvåpenprogrammet med fornya styrke frå 1995 og framover.¹⁰ Det finnest likevel indikasjonar som tyder på at det gradvis blei klart for

den inste kretsen av det libyske leiarskapet i denne perioden at dette prosjektet kosta meir enn det ville smake.¹¹

Libyas forklaring

Ved ein gjennomgang av talar og intervjuer al-Qadhafi og andre høgtstående offisielle har forklart utviklinga av atomvåpenprogrammet, finn vi i hovudsak tre typar forklaringar. Den første typen argument er tryggingsspolitisk, den andre er forankra i identitet og symbolikk, den tredje forsvarer Libyas politikk i form av ei kost/nytte-analyse.

Eit særskilt interessant argument til forsvar for å utvikle atomvåpenprogrammet er at dette utgjorde ein trussel mot Libya etter at USA lanserte krigen mot terror, og at denne avgjerda var naudsynt for Libyas nasjonale tryggleik. Dette ser i utgangspunktet paradoksalt ut, ettersom mange vil hevde at omsynet til landets tryggleik var hovudårsaka til at Libya prøvde å skaffe seg atomvåpen i utgangspunktet. Al-Qadhafi slår fast at verda hadde endra seg i løpet av perioden Libya arbeidde for å skaffe seg atomvåpen, og at det difor var naudsynt at landet revurderte sin strategi. Han slår vidare fast at dei ikkje lenger var i stand til å identifisere ein fiende som dei trengte atomvåpen for å avskrekke, eller ein strategi der slike våpen var naudsynte.¹² Han hevda at ved å prøve å utvikle masseødeleggingsvåpen gjorde Libya seg sårbar for angrep og gjorde det vanskeleg å få beskyttelse hjå allierte.¹³ Dette var truleg ei aukande bekymring etter USAs invasjon av Afghanistan og i opptakta til invasjonen av Irak.¹⁴ Al-Qadhafi peiker også på kostnadane involverte i å utvikle og produsere atomvåpen som eit hinder: «... Libya risked becoming involved in producing wea-

pons at an inappropriate level. This, because such weapons need a solid base, great technological expertise, and vectors.»¹⁵

Den andre måten det libyske regimet har forsvart heilomvendinga i forhold til masseødeleggingsvåpen er ved å argumentere i forhold til landets identitetsendring og den 'symbolske politikken' assosiert med atomvåpen. I august 2004 sa al-Qadhafi «... we are about to embark on a new phase. We are telling the world that Libya has changed. Libya was making the headlines with its historical confrontation in the past, it is now drawing attention once again with ... the current steps towards ... the security of the world ...»¹⁶ Med andre ord, utviklinga av atomvåpenprogrammet blir presentert som ein del av eit større prosjekt der målet er å skape ei ny internasjonal rolle for Libya. Dette siste punktet blei gjenteke i al-Qadhafis tale til den libyske folkekongressen våren 2004: «In the same way that Libya led the battle for liberation, it is now continuing its leading role in building peace.»¹⁷ Libyas statsminister Shukri Ghanem hevder at atomvåpen ville ha vore skadeleg for Libya ettersom desse våpna gjer ei 'feilaktig' oppfatning om nasjonal makt. Difor, seier han, ville eit atomvåpen i Libyas hender vore skadeleg, av di dette skaper fleire problem enn det løyser.¹⁸ Med andre ord, ifølgje Ghanem passa ikkje atomvåpen med Libyas 'natur' som stat, og dermed ville dei ha hatt skadelege konsekvensar for landets identitet.

Ein tredje type argumentasjon består av forsøk på å hevde at landet allereie hadde hausta gevinstar på forsøket på å utvikle atomvåpen, sjølv om dette vart avvika utan at ein hadde klart dette. Til dømes har det blitt sagt at Libyas forsøk på å utvikle

atomvåpen var avgjerande for å få forbetra relasjonane med verdssamfunnet, truleg av di det gav noko å forhandle med Vesten om. Al-Qadhafi har sagt at korkje Libya eller andre statar kan konfrontere USA gjennom militære middel. Derimot, hevder han, var Libyas konfronterande positur naudsynt for å skape ei tilfredstillande løysing på situasjonen når det gjaldt masseødeleggingsvåpen.¹⁹ Andre har hevda at jakta på atomvåpen ikkje var ein så stor byrde for landets økonomi som mange hevder, og at landet no dreg nytte av forsøket på å utvikle atomvåpen på andre vis. Utanriksminister Shalgham hevder at Libya brukte mindre pengar på å utvikle masseødeleggingsvåpen enn det blir påstått. Vidare peiker han på den positive rolla vitskap og kunnskap utvikla i samband med dette kan spele for sivil industri og utvikling av atomkraft.²⁰

Når blei dette bestemt?

Det finnest ulike syn på når Libya bestemte seg for å avvikle desse programma. Den amerikanske administrasjonen omtalar Irak-krigen som ein utløysande faktor, medan andre hevder at denne avgjerda var teken allereie på slutten av 1990-talet.²¹ Utsegn frå sentrale libyske aktørar slik som Seif al-Islam al-Qadhafi, utanriksminister Abd-al-Rahman Shalgham og statsminister Shukri Ghanem, tyder på at ein lyt skilje mellom regimets vilje til å avvikle desse programma dersom ein kom fram til ein fordelaktig avtale, og den faktiske avgjerda.²² Libyas tilsynelatande 'heilomvending' var truleg ei avgjerd som vaks fram over tid og tok form gjennom tilnæringsprosessen mellom Libya og Vesten i samband med forhandlingane om Lockerbie-rettssaka. Avsløringa av Libyas 'svarte-

børshandel' samt endringar i internasjonal politikk som følgje av krigen mot terror kan ha vore utløysande faktorar, men andre omsyn hadde altså allereie predisponert regimet til å ta dette steget.

Korleis ser Libya på denne endringa i dag?

Ei rekke uttalingar tyder på at frustrasjon gjennomsyrrer det libyske regimet. Denne misnøya går på korleis dette vart annonsert i desember 2003, korleis den amerikanske administrasjonen i ettertid har omtalt dette som eit resultat av Irak-krigen, samt korleis Libya har blitt belønna for dette.²³

I mine intervju med libyske tenestemenn sa fleire at Libya ynskja å utsetje kunngjeringa slik at denne avgjerda ikkje ville bli sett i samband med Irak-krigen. Andre har sagt at Libya hadde foretrukke ein stille overgang, der landet signerte og ratifiserte alle relevante ikkjepredningsavtalar. Libyske tenestemenn, men også akademikarar, har uttrykt bitterhet for at den amerikanske administrasjonen karakteriserer denne avgjerda som eit resultat av invasjonen i Irak. Utviklingane i Irak spela nok ei rolle ved å gjere det klart for Libya at eit atomvåpenprogram gjorde dei til eit mogleg mål i krigen mot terror, noko som også kjem fram av al-Qadhafis utsegn, men var neppe i seg sjølv avgjerande.

Al-Qadhafi har forsvart denne avgjerda ved å hevde at avviklinga av atomvåpenprogrammet har sikra landets tryggleik. Men han har gjort det klart at han er misnøgd med korleis det internasjonale samfunnet har svart på Libyas kursending, og at landet ikkje har blitt skikkeleg belønna for dette.²⁴ I mine eigne intervju med libyske tenestemenn og akademikarar kom det klart fram at denne oppfatninga er utbredt.

Bush-administrasjonen har prøvd å presentere Libya som ein modell for andre land som er i ferd med å utvikle masseøyleggelingsvåpen. Dette har Libya prøvd å nytte til sin fordel, gjennom å hevde at land som Nord-Korea og Iran vil la vere å følge i deira fotspor så lenge landet ikkje har fått det dei 'fortener' etter å ha gitt avkall på atomvåpen.²⁵ Dette argumentet har foreløpig hatt liten resonans i Vesten, men kan ha bekrefte det negative synet som mange andre land i Midtausten møtte Libyas avgjerd om å avvike sitt atomvåpenprogram med. Mykje av medieresponsen i den arabiske verda umiddelbart etter offentlegginga i desember 2003 omtala dette steget som eit resultat av krigen i Irak og ein siger for den amerikanske administrasjonen.²⁶

Forventingar og realitetar

Libyas misnøye med det internasjonale samfunnets respons på avviklinga av deira masseøyleggelingsvåpen program tykkjast paradoksal. Kva kan ligge til grunn for dette? Det er ikkje klart kva slags forventingar Libya hadde til avviklinga av atomvåpenprogrammet, og vi veit heller ikkje kva slags krav dei stilte til sine amerikanske og britiske motpartar medan forhandlingsprosessen pågjekk. Uttalingar som libyske tenestemenn har kome med i ettertid peiker imidlertid på at det fantest to typar forventningar til korleis omverda ville belønne landet. Den første kategorien gjaldt Libyas tryggleik og den andre utviklinga av landets økonomi og infrastruktur.

Al-Qadhafi har gjort det klart at han tykkjer at andre land burde garantere for Libyas nasjonale tryggleik ettersom landet avstår frå atomvåpen som avskrekkingmiddel.²⁷ Han understrekar at dette i sær-

leg grad burde gjelde angrep med kjemiske våpen eller atomvåpen. Vidare hevdar han at omverda har ansvar for å sørje for at Libya har nok konvensjonelle våpen for å sikre sin nasjonale tryggleik.²⁸ På eit meir generelt plan har al-Qadhafi argumentert for nedrustning av atomvåpen.

Libyske offisielle har peika på ei rekke økonomiske tiltak som dei ynskjer at omverda skal tilby dei som gjengjeld for landets nedrustning. Til dømes har al-Qadhafi uttrykt ynskje om at omverda skal hjelpe Libya å gjere om infrastrukturen til det tidlegare atomvåpenprogrammet til nye formål. Han spesifiserer at ressursane nytta i Libyas atomvåpenprogram burde bli gjort om til eit sivilt atomprogram ved hjelp av assistanse frå omverda.²⁹ Eit anna eksempel er utanriksminister Shalgams gjentekne utsegn at Libya lyt skaffe seg avansert teknologi for å modernisere oljeindustrien, og at dei er avhengige av USAs hjelp for å få til dette.³⁰ Han legg meir vekt på handel og økonomisk utvikling, og tonar ned al-Qadhafis fokus på våpen og militær tryggleik. I 2004 sa Shalgam «... we do not need American weapons and we do not insist on possessing weapons. We are in no hurry to do so. We are focusing our attention on development.»³¹ Andre har lagt vekt på at landet forventa å få assistanse til å utvikle helsesystemet og annan sosial og industriell infrastruktur.³²

Libyas relasjonar med Vesten sidan 2003

FN-sanksjonane som blei pålagt Libya i 1992–93 blei heva i 2003 etter at Libya utleverte dei to som var mistenkt for å stå bak Lockerbie-angrepet, samt betalte erstatning til ofra sine familiar. I tillegg betalte dei erstatning for eit bombeangrep utført på eit fransk fly i 1989. Fleire moge-

legheiter for at landet skal bli integrert i europeiske og internasjonale forum var dermed i ferd med å opne seg. I 2004 heva USA og EU sine sanksjonar mot Libya. Etterpå uttalte ein anonym libysk tenestemann at dette ikkje berre hadde store økonomiske konsekvensar for Libya, men at det også var viktig som ei anerkjening av landets kommande rolle og eit

Fleire faktorar disponerte det libyske regimet for å ynskje seg atomvåpen som avskrekkingsmekanisme

'stort steg' for Libyas 'politiske posisjon'.³³ Dette tyder på at i alle fall einskilde i det libyske regimet hadde store forventningar til korleis landets internasjonale rolle ville utvikle seg.

Forholdet til USA er avgjerande for at Libya skal kunne få realisere sin visjon om kva slags rolle dei ynskjer å spele internasjonalt. Den amerikanske Kongressen og administrasjonen ser ut til å vere delte i synet på om, og i kva for ei grad, ein skal belønne Libya. USA har framleis restriksjonar på handel, til dømes av våpen, som eit resultat av at Libya framleis står på lista av land som finansierer terrorisme.³⁴ I februar 2005 uttalte USAs Assistant Secretary of State at USA ynskja å utvikle fullt normaliserte relasjonar med Libya, men peika på bekymringar knytta til Libyas tidlegare involvering i terrorhandlingar som eit problem i så måte.³⁵ Dette framstår som kanskje det mest sentrale hinderet for fullt normaliserte relasjonar. På den andre sida er USA i ferd med å etablere ein ambassa-

de i Libya, og utsiktene til auka handel og investeringar i Libyas oljesektor legg til rette for at forholdet mellom dei to landa vil bli styrka.

Libyas forhold til Europa som heilskap og til individuelle europeiske land er svært viktig for landets økonomi og forsøk på å utvikle ei ny rolle i Middelhavsområdet. EU la ned forbod mot sal av våpen til Libya i 1986 og innførte økonomiske sanksjonar i 1992. Desse var i kraft til oktober 2004. Likevel har Libya hatt funksjonelle (handels)relasjonar med einskilde europeiske land på tross av landets pariastatus. Libya er observatør i den såkalla 'Barcelona-prosessen', eit forum for samarbeid mellom EU og land i Middelhavsregionen, som kunne ha lagt til rette for tettare relasjonar mellom Libya og EU. Det blei opna for dette i 1999, dersom Tryggingrådet heva sanksjonane og Libya vedtok EUs Barcelona *acquis*.³⁶ Etter at FN-sanksjonane blei heva er det i prinsippet ikkje noko i vegen for at Libya skal bli fullverdig medlem i Barcelona-prosessen. Då al-Qadhafi vitja Brussel i april 2004 ytra han eit ynskje om å bli medlem i dette 'partnerskapet'.³⁷ Foreløpig ser ikkje dette ut til å vere nært forståande, og Libya har i seinare tid uttrykt skepsis mot Barcelona-prosessen sin verdi og funksjon. Libya og EU er derimot i aktiv dialog på eit anna område, nemleg når det gjeld ulovleg immigrasjon frå afrikanske land.³⁸ I juni 2005 vedtok EU konkrete steg for samarbeid med Libya på dette feltet, og partane blei samde om å diskutere utvikling av felles planar og operasjonelle tiltak for å hanskast med problemet.³⁹

Libya og Storbritannia gjenopptok bilaterale relasjonar i juli 1999 etter 15 års avbrot. Forholdet mellom Storbritannia og Libya ser ut til å ha variert i perioden etter

desember 2003. Det foreløpige høgdepunktet var antakeleg Tony Blairs besøk i Libya i mars 2004. Relasjonane kjølne til synelatande etter dette besøket,⁴⁰ truleg i samband med europeiske forsøk på å forhandle fram ei omgjerding av at ei gruppe bulgarske sjukepleiarar blei dømde til døden av libysk rett for å ha smitta libyske born med HIV/AIDS. I skrivande stund ser det ut til at ei løysing kan vere nært forståande, noko som vil få positive konsekvensar for Libyas relasjonar med fleire land i Europa.

Europeiske land ser ut til å ha gått i breisjen for å hjelpe Libya å nytte ressursane dei tidlegare nytta til å utvikle masseødeleggingsvåpen til sivile formål, og i løpet av dei to siste åra har Libya fått løfter om assistanse til dette. Til dømes ser Frankrike ut til å ville hjelpe Libya til å utvikle eit sivilt atomprogram. Ifølgje nokre mediekjelder har Frankrike gått med på dette, men franske styresmakhtar har vore nokså vage på dette punktet.⁴¹ Polen vil hjelpe å gjere om delar av Libyas tidlegare infrastruktur tiltenkt atomvåpenprogrammet for bruk til sivile formål. Dette kan bane veg for vidare samarbeid, til dømes innan energi, kjemisk industri og handel.⁴² Et russisk selskap skal også nyleg ha gått med på å hjelpe Libyas sivile atomprogram.⁴³

Libya – ein angrande syndar?

Det ser ikkje ut til at Libya i dag angrar på forsøket på å skaffe seg atomvåpen, men det ser heller ikkje ut til at dei er leie for at dei avvikla atomvåpenprogrammet. Dei er også opne med at dei meiner at atomvåpenprogrammet hjelpte landet til å forbedre sin posisjon i det internasjonale samfunnet. Derimot er det mange som ikkje er

tilfreds med belønninga for dette så langt, og andre som kanskje ynskjer at ein hadde valt eit anna tidspunkt og eit anna vis å offentleggjere dette på.

Libyas reorientering ser ut til å ha sikra regimets overleving frå eksterne truslar, og gjer det mogeleg for landet å kapitalisere, i stadig aukande grad, på landets strategiske oljeressursar samt geostrategiske plassering. I januar 2005 skreiv The Times at «... the rewards will come when ... oil production is doubled in the next five years and Western investment flows in. The race to open up the country has only just begun.»⁴⁴

Likevel har mangelen på den økonomiske uttellinga som dei ynskja seg ført til misnøye med korleis omverda, og spesielt Vesten, har belønna Libya. Kva kan dette landet gjere for å auke 'profitten' frå avgjerda om å avstå frå masseødeleggingsvåpen? Mykje avheng av forholdet til USA, og om det vil oppstå politisk vilje i USAs administrasjon og politiske system til å fjerne Libya frå lista over statssponsorar av terrorisme. Det er også mykje Libya sjølv kan gjere for å auke 'utbyttet' av velkomsten tilbake i det internasjonale samfunnet, til dømes ved å gjere det enklare for utanlandske selskap å etablere seg i landet, samt å sørge for ei jevnare fordeling av dei økonomiske 'godene' dette medfører.

• f •

¹ Intervju med libyske tenestemenn, journalistar og akademikarar mai 2005 og januar 2006. Desse har bedt om å få vere anonyme.

² Ibid.

³ Spector, Leonard S.: *Nuclear Ambitions: The Spread of Nuclear Weapons, 1989–1990*. Westview Press, Boulder, Colo. 1990:183.

- 4 AFP: World Must give incentives for DPRK to give up nuclear program: Qadhafi's son AFP 05. april 2005.
- 5 Sagan, Scott: «Who Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb» *International Security*, vinter 1996–1997.
- 6 Dette blir antydning i til dømes *Qadhafi says US should adopt Libyan System; speech covers Zionism, Oil, Terrorism. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 31. august 2004; *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004; samt i eit intervju med Seif al-Islam Qadhafi *BBC Learns Britain 'Knew About Nuclear Network', Did 'Little' to Intervene* London BBC News, 17. august 2004.
- 7 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 8 Libya nuclear chronology, tilgjengeleg på nettsida til Nuclear Threat Initiative, www.nti.org.
- 9 Intervju med libyske tenestemenn, mai 2005 og januar 2006.
- 10 Report by the General Director, «Implementation of the NPT Safeguards Agreement of the Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya,» *International Atomic Energy Agency*, GOV/2004/12, 20. februar 2004:5.
- 11 Intervju med libyske tenestemenn, mai 2005 og januar 2006.
- 12 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 13 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 14 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 15 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004. Dette argumentet finn ein også i *Libya's Ghanim on Sanctions, WMD, Migrants, Bulgarian Nurses Milan Corriere della Sera*, 17. oktober 2004.
- 16 *Qadhafi says US should adopt Libyan System; speech covers Zionism, Oil, Terrorism. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 31. august 2004.
- 17 *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 18 *Libya's Ghanim on Sanctions, WMD, Migrants, Bulgarian Nurses, Milan Corriere della Sera* 17. oktober 2004.
- 19 *Qadhafi says US should adopt Libyan System; speech covers Zionism, Oil, Terrorism. Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 31. august 2004.
- 20 *Libya's Shalqam Comments on Libyan-US Ties, Upcoming Talks with Powell, Doha Al-Jazirah*, 23. september 2004.
- 21 Indyk, Martin S.: «The Iraq War did not Force Gadhafi's Hand», *Financial Times*, 9. mars 2004.
- 22 Til dømes *BBC Learns Britain 'Knew About Nuclear Network', Did 'Little' to Intervene* London BBC News, 17. august 2004; *Libyan FM details Nuclear Program Abandonment Process to Tokyo Daily Tokyo Asahi Shimbun*, 23. september 2004; *Libya: Al-Qadhafi addresses General People's Congress, Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 2. mars 2004.
- 23 Til dømes *Libyan leader laments no «concrete» reward for giving up WMD, italienske RAI Tre Television Network, Roma* 17. desember 2004; «Upcoming Visit of Israelis in Libya said significant for Libyan, Israeli governments», *The Jerusalem Post*, engelsk Internett-versjon, 3. Mars 2005.
- 24 «Qadhafi Says U.S., U.K. Have Not Yet Rewarded Libya for Renouncing Weapons of Mass Destruction», *Global Security Newswire*, 31. januar 2005 (NTI).
- 25 *Libyan leader laments no «concrete» reward for giving up WMD, italienske RAI Tre Television Network, Roma* 17. desember 2004.
- 26 Peter Valenti 'The Libyan Surprise' *World Press Review*, vol. 51, nr. 3, mars 2004.
- 27 Ibid; *Qadhafi says US should adopt Libyan System; speech covers Zionism, Oil, Terrorism, Tripoli Great Jamahiriyyah*, arabisk TV, 31. august 2004.
- 28 T.d. *Libyan leader laments no «concrete» reward for giving up WMD, italienske RAI Tre Television Network, Roma* 17. desember 2004.
- 29 Ibid.
- 30 *Libyan FM details Nuclear Program Abandonment Process to Tokyo Daily, Tokyo Asahi Shimbun*, 23. september 2004; *Libya's Shalqam Comments on Libyan-US Ties, Upcoming Talks with Powell, Doha Al-Jazirah*, 23. september 2004.
- 31 *Libya's Shalqam Comments on Libyan-US Ties, Upcoming Talks with Powell, Doha Al-Jazirah*, 23. september 2004.
- 32 Intervju med libysk tenestemann, januar 2006.
- 33 U.S. Eases Libyan Sanctions, CBS News, www.cbsnews.com/, 23. april 2004.
- 34 United States Department of State Website <http://www.state.gov/>.
- 35 «U.S. Reaffirms Goal of Normal Libya Relations,» *Agence France-Presse*, 11. februar 2005 (NTI).
- 36 Den Europeiske Unionens nettside om relasjonar med Libya, tilgjengeleg på http://europa.eu.int/comm/external_relations/lybia/intro/.
- 37 Storbritannias Foreign and Commonwealth Office nettside, Country Profiles, Libya, tilgjengeleg på www.britisheembassy.gov.uk/.
- 38 Ibid.
- 39 Den Europeiske Unionens nettside om relasjonar med Libya, tilgjengeleg på http://europa.eu.int/comm/external_relations/lybia/intro/.
- 40 «Qaddafi Receives Telephone Call from Blair,» *Qatar News Agency*, 6. august 2005.
- 41 «France ready to help Libya with nuclear program: Tripoli,» *Khaleej Times*, 31. mai 2005.
- 42 «Libya, Poland Sign Accord in Scrapping WMD Facilities,» *Panafrican News Agency*, 6. januar 2005 (NTI).
- 43 «Russia to Supply Low-Enriched Nuclear Fuel to Libya,» *BBC*, 20. oktober 2005.
- 44 Binyon, Michael: «West Beats a Path to Forgive Libya its Pariah Status,» *Times Online*, 18. januar 2005.